

BOLALAR JURNALISTIKASINING O'ZIGA XOSLIGI, MAQSAD VA VAZIFALARI

Anvarova Muqaddas Xomidjon qizi

O'zbekiston jurnalistika va ommaviy kommunikatsiyalar universiteti

Xalqaro jurnalistika yo'nalishi 3- kurs talabasi

Annotatsiya: *Bolalarning ma'lum bir yoshdagi tipik mavzularga qiziqishi tashqi muhit deb ataladigan narsaga ham bog'liq. Zamonaviy sharoitda hayot tezligi juda tezdir va bolalar katta miqdordagi ma'lumotlarning ta'siri ostida o'qish tartibini o'zgartiradilar. Sotsiologlar haqida gapiradigan o'qish modelining o'zgarishi aynan "ish" va "bo'sh vaqt" o'qishini ajratishda yotadi."*

Kalit so'zlar: *Sotsiologlar, bolalar jurnalistikasi, bolalar ombudsmani.*

Bolalar jurnalistikasi, bolalar uchun har qanday nashrga qaraganda, ko'proq auditoriyaning idrok etish xususiyatlarini - psixologik va ijtimoiy xususiyatlarini hisobga olishi kerak. Bunga nafaqat nashrning tahririyat siyosatining savodxonligi, balki bozordagi muvaffaqiyatiga ham bog'liq. Bosma ommaviy axborot vositalari auditoriyasi keng ma'noda "gazeta bilan ko'proq yoki kamroq uzoq muddatli aloqada bo'lib, ularning manfaatlariga javob beradigan ma'lum ma'lumotlarning iste'molchisiga aylangan o'quvchilar to'plami" sifatida tavsiflanadi. Yoshlar fanining mutaxassislari bolalar bilan ishlash uchun yosh o'g'il-qizlar dunyosini tavsiflovchi qadriyatlar tizimi, urf-odatlar, kiyim-kechak, moda, musiqa, raqs va boshqa narsalarni to'g'ri ifodalash kerak, deb hisoblaydilar. Bu xususiyatlar yosh kitobxonlarning yoshiga qarab o'zgaradi.

Yosh oralig'ini aniqlash uchun turli mezonlar mavjud. Masalan, klassik bolalar psixologiyasi bolalikni yangi tug'ilishdan to'liq ijtimoiy va shuning uchun psixologik etuklikka qadar davom etadigan davr sifatida belgilaydi. Bu bola shaxsining shakllanishi, uning insoniyat jamiyatining to'la huquqli a'zosiga aylanishi davri¹.

Bolalarning ma'lum bir yoshdagi tipik mavzularga qiziqishi tashqi muhit deb ataladigan narsaga ham bog'liq. Zamonaviy sharoitda hayot tezligi juda tezdir va bolalar katta miqdordagi ma'lumotlarning ta'siri ostida o'qish tartibini o'zgartiradilar. Sotsiologlar haqida gapiradigan o'qish modelining o'zgarishi aynan "ish" va "bo'sh vaqt" o'qishini ajratishda yotadi." Shu bilan birga, jurnalistning ta'kidlashicha, biznes kitobxonligi klassiklar asarlari va maktab o'quv dasturi, bo'sh vaqt o'qish esa faqat boshlang'ich maktab o'quvchilari

¹ Norbosheva M. Bolalar psixologiyasi va psixodiagnostikasi. // o'quv qo'llanma.-TermizDU, 2019. 30-B

uchun sayohat va tabiat mavzusidagi kitoblar, gazetalar, jurnallar, veb-saytlardir.

Bugungi kunda jamiyat a'zolari orasida "Internet bolalar uchun tom ma'noda zararli", deguvchilar ham yo'q emas. Ana shunday shaxslardan biri amerikalik professor Jon Kondridir. O'zbekiston xalq shoiri, tarixchi olim va publitsist Xurshid Davron o'zining "Internet ma'rifat maydoniga aylansin" degan maqolasida J.Kondrining "Vaqt o'g'irlovchi muttaham xizmatkor" maqolasidan iqtibos keltirgan. Unda shunday mulohaza yuritiladi: "...internet hech qachon bolalarimizning ijtimoiylashuviga xizmat qiladigan xolis axborot muhitini yaratishga qodir emas. U hech qachon bolalarning ulg'ayishi jarayonida egallab borishi lozim bo'lgan bilim va tajribani berolmaydi, aksincha, bolalarni faqat tayyor qoliplar asosida fikrlashga o'rgatadi, muayyan maqsadni ko'zlovchi guruhlarining manfaatlariga xizmat qiladigan olomonga aylantiradi"². Olimning bu so'zlari Internet ham inson yaratgan barcha texnologiyalarning hayotga kirib borishi jarayonida kuzatilganidek, inson uchun qulayliklar yaratishi barobarida, odamzod hayotini ma'lum ma'noda cheklab qo'yishi haqidagi gaplarni to'la tasdiqlaydi.

Shu o'rinda internet tarmog'ining salbiy yoki ijobiy taraflari haqida baxs yuritar ekanmiz, ustoz Nargis Qosimovaning ham fikrlarini keltirish o'tishni joiz deb bildik. "Aksariyat hollarda jurnalistlar bolalarni odat bo'lib qolgan stereotiplar asosida odobli-a'lochilar, bezori-ikkichilar, indamas-tahqirlanganlar toifalariga bo'lishadi va maktabda olayotgan bahosiga qarab muomala qilishadi. Albatta, masalaga bunday yondashish noto'g'ri. Zero, a'lo baholarga o'qiydigan o'quvchilar o'rtasida bezorilar, ikkichilar o'rtasida esa odobli bolalar ham chiqib qolishi mumkin"³, - deb ta'rif beradi N.Qosimova.

Internet tarmog'i asta-sekin yangi tipdagi ommaviy axborot vositasiga aylana boshladi hamda barcha jabhalarga joriy etildi. Shu tariqa Internet "So'nggi 7-8 yil ichida an'anaviy ommaviy axborot vositalariga raqobatchi universal tizimga aylandi"⁴. "Gazetalarning elektron shaklda tarqatilishining keng tus olishi buning bosh sabablaridan biri bo'ldi. Chunki an'anaviy gazetaning "tarmoqchasi" sifatida Internet sahifalariga chiqa boshlagan elektron variantga bo'lgan qiziqish va ayniqsa, uning qamrov doirasi cheksizligi mustaqil elektron gazetalarning ko'payishiga olib keldi"⁵.

Bolalarni internet nashrlariga moslashtirishda ham bir qancha amaliy bosqichlar tavsiya etiladi. Birinchi, umumiy kirish bosqichida bolaga uning

²Davron X. Internet ma'rifat maydoniga aylansin. // Ma'naviy hayot//. 2014 y.№ 2. –B.58.

³ Qosimova N.Bolalar nashrlari uchun material tayyorlashda jurnalist etikasi. www.nargis.uz

⁴Рашидова Д.К. Особенности формирования интернетовской журналистики и специфика интернет в качестве глобального СМИ –Т.: ЎЗМУ, 2002.

⁵Dosmuhamedov X.N. Jurnalistning kasb odobi muammolari: nazariy-metodologik tahlil (Mustaqillik davri o'zbek matbuoti faoliyati misolida. 1991-2008 yillar).: Filol. fan. doktori. ... diss. –T.: 2008.

yoshiga moslashtirilgan, uni bolalar ommaviy axborot vositalari dunyosiga yo'naltiradigan va unga "o'zining" qiziqarli saytlarini tanlash imkoniyatini beradigan onlayn matbuotning keng ko'rinishini taklif etish kerak. Axir bugungi internet olamida asosiy muammo bolalar uchun qiziqarli resurslarning yetishmasligi emas, balki ularni qidirish va filtrlashni tashkil etishdir. Ota-onalar va o'qituvchilarning bu muammoga e'tiborsizligi bolani noto'g'ri tanlov qilishga sabab bo'ladi va buning natijasida internet foydadan ko'ra ko'proq zarar keltiradi.

Bolalar nashri auditoriyasining yosh xususiyatlari ham ilmiy va sotsiologik asarlarda yaxshi yoritilgan. 6-10 yoshli maktab o'quvchilarining 41 foizi oyiga 1-2 ta kitob o'qiydi. Boshqa so'rovlar shuni ko'rsatadiki, o'qish ishqibozlari asosan boshlang'ich sinf o'quvchilari orasida bo'ladi, o'rta maktab yoshidagi bolalar esa kitob o'qishga qiziqmay qoladilar. Kitobxonlik odatiga ega bo'lgan maktab o'quvchilarining internet va internet faolligidan foydalanishning o'ziga xos xususiyatlari aniqlandi.

Shu o'rinda bolalar ombudsmani bo'yicha qabul qilingan bola huquqlari haqidagi bir nechta qonunlarni ko'rib chiqamiz.

Bola huquqlari bo'yicha vakilning o'z vazifalari va funksiyalarini amalga oshirishdagi huquqlari⁶:

✓ bola huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlarini ta'minlash masalalari bo'yicha normativ-huquqiy hujjatlar loyihalari majburiy tartibda Vakil bilan kelishiladi;

✓ davlat organlari va tashkilotlaridan o'z vakolatiga kiradigan masalalar yuzasidan statistik, tahliliy va boshqa axborot va materiallar so'rab olish;

✓ davlat organlarining ma'lumotlar bazalaridan belgilangan tartibda foydalanish;

✓ bola huquqlari, erkinliklari va manfaatlari buzilgan holatlar haqidagi xabarlarini vakolatli davlat organlari, mansabdor shaxslar va nodavlat tashkilotlar vakillari bilan birgalikda tekshirish;

✓ O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyaviy sudi ko'rib chiqishi uchun qonunga muvofiq masalalar kiritish;

✓ O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyaviy sudining majlislarida ishtirok etish va sud tomonidan ko'rib chiqilayotgan barcha masalalar yuzasidan o'z nuqtayi nazarini bayon etish;

✓ bola huquqlari sohasidagi vaziyatni monitoring qilish va murojaatlar ko'rib chiqish doirasida davlat organlari va tashkilotlar rahbarlariga bola huquqlari sohasidagi qonun hujjatlari buzilishi, ularni

⁶ <https://ombudsman.uz/uz/managements/bolalar-ombudsmani-2>

keltirib chiqaruvchi sabab va shart-sharoitlarni bartaraf etish bo'yicha ko'rib chiqilishi majburiy bo'lgan taqdimnomalar kiritish;

✓ harakatlarida bola huquqlari va erkinliklari buzilganligi aniqlangan shaxslarni javobgarlikka tortish to'g'risida tegishli organlarga iltimosnoma bilan kirish;

✓ qonunda nazarda tutilgan hollarda bolaning buzilgan huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish to'g'risidagi arizalar va da'volar bilan sudlarga murojaat qilish;

✓ bolaning buzilgan huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish hamda tiklash maqsadida sud jarayonlarida qonunda belgilangan hollar va shakllarda shaxsan yoki o'z vakili orqali ishtirok etish;

✓ aholi o'rtasida bola huquqlari bilan bog'liq masalalar bo'yicha so'rovnomalar o'tkazish, shuningdek, bola huquqlari amalga oshirilishi to'g'risida statistik ma'lumotlar yig'ish va ma'lumotlar bazasini shakllantirish;

✓ bolalar haqida g'amxo'rlik qilish va ularni himoya qilish uchun mas'ul bo'lgan muassasalar, xizmatlar, organlarga, shu jumladan, ta'lim, tibbiyot muassasalari, qamoqda saqlash joylari va jazoni ijro etish muassasalariga muntazam ravishda va moneliksiz kirish;

✓ O'zbekiston fuqarosi hisoblangan va xorijiy davlat hududida bo'lgan bolaning huquqlarini himoya qilish uchun o'zaro huquqiy yordam to'g'risidagi kelishuvlarga va boshqa shartnomalarga muvofiq boshqa davlatlarning huquqni muhofaza qiluvchi, sud organlariga va ombudsmanlariga so'rovnomalar yuborish;

✓ o'z vakolatlari doirasida xalqaro tashkilotlar bilan aloqalar o'rnatish, ularning a'zoliciga kirish, shuningdek, boshqa davlatlar ombudsmanlari bilan hamkorlik qilish⁷;

Birlashgan Millatlar Tashkilotining Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiyasiga ko'ra, 18 yoshgacha bo'lgan bolalar ostidagilar sifatida belgilaydi (CRC, 1990). Shu o'rinda qardosh xalqlarimizdan biri Turkiya OAV sining o'rganilgan statistikasini ham e'tibordan chetda qoldirmaymiz. Mamlakatda 18 yoshgacha bo'lgan shaxslar bolalar hisoblanadi va bu shaxslar qonun oldida bolalarga xos bo'lgan qonunlarga muvofiq ko'rib chiqiladi. 2014 TUIK (Turkiya Statistika Instituti) ma'lumotlariga ko'ra, taxminan 23 million bola bor (<http://www.tuik.gov.tr>). Bu 80 million aholiga ega mamlakat Bu shuni anglatadiki, aholining taxminan uchdan bir qismi bolalardan iborat. Shuning uchun ham ijtimoiy hayotda, ham ommaviy axborot vositalarida bolalarga e'tibor berilmaydi. Bu mumkin emasdek. Biroq, mamlakatimiz

⁷ <https://ombudsman.uz/uz/managements/bolalar-ombudsmani-2>

ommaviy axborot vositalari buni e'tiborga oladi Shuni inobatga oladigan bo'lsak, bolalar kam vakil va ommaviy axborot vositalarida juda kam yoritilmoqda. Shu nuqtada, Turkiyada Shule Yüksel Özmen, 2012 yilda amalga oshirilgan Ishida televizion yangiliklarda bolaning taqdimoti va bolalar huquqlari "Kontekstda baholash" nomli tadqiqotida u bolaning yangiliklarda qanday tasvirlanganligini o'rganib chiqdi va "salbiy" taqdimot bilan ifodalanishidan tashqari, Ular ommaviy axborot vositalarida kam yoritilishini aniqladi⁸.

Tadqiqotda 15 kunlik muddat ichida 4 ta gazetada bolalar mazmuniga ega 96 ta yangilik bor edi. va ular juda cheklangan hududda taklif etiladi. Bolalarga qaratilgan jurnalistika, bolalarga oid qonunlar, xalqaro yangilik yozish va taqdim etish jarayonida shartnomalarda ko'rsatilgan huquqlar hisobga olinadi. Bolaning u qonun oldida ma'lum huquqlarga ega. Ushbu huquqlarning ba'zilari yangilik mavzusi bo'lgan bolaning taqdimoti va shaxsini sir saqlash zarurati hisoblanadi. Umuman olganda, jurnalist bolalar haqidagi yangiliklar taqdimotiga rioya qilishi kerak. Bir nechta muhim qoidalarni quyidagicha sanab o'tish mumkin. Avvalo, jurnalistika asoslari; Talablardan biri – yangiliklarni sodda, to'g'ri, tushunarli va aniq tilda berish kerak. Har xil mulohazalar va baholar yangiliklardan tashqaridan keladi. Boshqacha aytganda, muxbir yangilikni yozayotganda unga aralashmasligi kerak. Ikkinchidan, taqdim etilgan yangiliklar aniq va aniq bo'lishi kerak. Nihoyat, va eng muhimi, yangilik haqiqatdir. Noto'g'ri xabarlar gazeta obro'siga putur yetkazadi va yangiliklarni yozgan jurnalist haqida - ayniqsa, ba'zi ayblovlar va yangiliklardagi axloqiy masalalar Agar buzilishlar bo'lsa - bu jinoiy ish qo'zg'atilishiga olib keladi. Aksariyat axborot tashkilotlari tomonidan qabul qilingan bolalarni himoya qilish siyosatida, bolalarning shaxsini ochib berish, yoshlarning shaxsiy hayotini hurmat qilish davlat qaramog'idagi bolalarning ismlarini ko'rsatish va ulardan foydalanishni taqiqlash. Ushbu masalalar bo'yicha etakchi tamoyillar mavjud. Ammo shuni ta'kidlash kerak-ki, ommaviy axborot vositalarining ba'zi asosiy tamoyillari bo'lsa-da, bu tamoyillar to'liq bajarildi, deyish qiyin. Ayniqsa, ommaviy axborot vositalarida bolalarga oid materiallar yangiliklarni taqdim etishdagi axloqiy qoidabuzarliklar bunga dalil bo'lishi mumkin. Umuman olganda, topilmalar onlayn gazetalarda bolalar mazmuni taqdim etilganligini ko'rsatadi Bu xabarlarda va shuning uchun internet yangiliklarida jiddiy axloqiy qoidabuzarliklar mavjudligini ko'rsatadi Saytlarni qonuniy nazorat qilish uchun sanksiyalarga ehtiyoj borligi tushuniladi. Bundan tashqari, bolalar yangiliklarini taqdim etishda yo'l.

⁸ Jem Tutar 2011 yilda "Bosma OAVda bolalar huquqlarini ifodalash: Hurriyet, "Cumhuriyat, Sabah va Zaman gazetalarini ustida olib borilgan tadqiqot"

qo'yilgan xatolar onlayn gazetalarda ham e'lon qilinadi. Bu "professional jurnalistika" tushunchasi o'rnatilmaganini yaqqol ko'rsatib turibdi⁹.

Boshqa tomondan, 15 kunlik muddatda 4 ta gazetada jami atigi 122 ta yangilik chiqdi. Mamlakatda bolalar soni 20 milliondan oshadi

Bu aholining kam ifodalanganligini ko'rsatuvchi muhim natijadir. Kundalik gazetada bolalar mazmunini o'z ichiga olgan yangiliklar darajasi 2 foizga ham yetmaydi.

Bolalar jurnalistikasining bolalardan tashqari muammolari; «Sinf!» gazetasi muharriri. tirajning pasayishi va kitob va gazetalarga muhtoj bo'lmagan bolalar haqida. Bolalar jurnalistikasining bolalardan tashqari muammolari. "Sinf!" gazetasi muharriri. tirajning pasayishi va kitob va gazetalarga muhtoj bo'lmayotgani haqida keltirib o'tgan. So'nggi yillar statistikasiga qaraydigan bo'lsak, O'zbekiston, Toshkent – AN Podrobno.uz. Bir paytlar mashhur va yoshlar orasida mashhur bo'lgan, keyinchalik "Sinf!"ga aylangan "Sharq pioneri" Respublika bolalar gazetasi og'ir kunlarni boshidan kechirmoqda. Zamonaviy yoshlar gadjetlarni, ijtimoiy tarmoqlarni, Instagram va TikToki afzal ko'rishadi, ularning e'tiborini bosma ommaviy axborot vositalariga jalb qilish qiyin;

Lekin bir paytlar bu yil 93 yoshni qarshilayotgan gazeta ko'plab jurnalistlar uchun keng yo'l ochib, Elmira Tuxvatulina, Anvar Ilyosov, Natalya Shulepina, Aziza Umarova, Mirzaahmat Alimov, Lutfulla Kabirov va boshqa ko'plab jurnalistlarning ijod yo'lining boshlanishi bo'ldi. O'tgan asrning 90-yillari boshida ular uni o'qigan, mualliflarini bilishgan va o'sha avlod o'g'il-qizlar uchun unda nashr etish obro'li edi. Nima bo'ldi, bugungi kunda bolalar jurnalistikasi qanchalik muhim va zarur, nega bolalar gazetalarning tiraji pasaymoqda, ular o'z-o'zini oqlay oladimi? Podrobno.uz muxbiri Respublika bolalar gazetasi bosh muharriri bilan suhbatlashgan intervyu orqali shu ma'lumotlarni bilib olishimiz mumkin.

«Biz doimo bolalar bilan ishlaymiz, ammo hammaga erishish qiyin. Ko'pchilik bizning gazetamiz mavjudligi haqida hatto bilmaydi. Hozirgi vaqtda bolalar o'zlarini ijodiy ifoda etishni to'xtatadilar, chunki ularning ko'p vaqtlari internet bilan band. Bolalar o'zlariga kerakli ma'lumotlarni osongina va osonlik bilan olishlari mumkin bo'lgan manba mavjudligini bilishadi. Shunday qilib, ular o'ylamaydilar, tushunmaydilar, tahlil qilmaydilar, lekin bir necha soniya ichida hamma narsani tayyorlaydilar. Bizning davrimizda kitob va gazeta haqiqiy do'st edi. Insho yoki referat yozish uchun biz kutubxonalarga bordik, materiallarni varaqladik, o'qidik va o'z fikrimizni shakllantirdik. Endi bu boshqacha sodir bo'ladi. Insho yozish kerakmi? Ha, bu oson, Google-da bir

⁹ <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/234625>

necha so'z yozing va mana sizning javobingiz. Bir necha marta bosish, yuklab olish, chop etish va hammasi. Balki shuning uchundir bolalar jurnalistikasi oqsoq.»

Bolalar jurnalistikasi va tiraj; So'nggi paytlarda nafaqat bolalar gazetalari, balki boshqa barcha gazetalarning tiraji pasayib ketdi. Bosma ommaviy axborot vositalari hozir og'ir kunlarni boshdan kechirmoqda. Ularning soni kundankunga kamayib borayotganga o'xshaydi. O'zbekistonda ayniqsa, bolalar jurnalistikasining ahvoli og'ir. Gazeta tiraji kamayib ketishining bir qancha sabablari bor deb o'ylayman. Birinchidan, agar ilgari o'quvchini saqlaydigan obuna bo'lsa, endi u yo'q. U ajralmas mexanizm sifatida mavjud bo'lishni to'xtatdi. Albatta, gazetaga hozir obuna bo'lish mumkin, lekin qachon, qanday shaklda, umuman yetkazib beriladimi, degan savollar ko'p. Bu ikkinchi sababga olib keladi: bolalarning o'qishga qiziqishi yo'qligi. Va bu bolalar uchun kichik va qiziqarli maqolalar mavjud bo'lgan uyda gazetalarning yo'qligi bilan boshlanadi.

Zamonaviy odam bolaligidanoq ulkan axborot oqimiga duch kelmoqda. Hali ham ma'lumotni filtrlay olmagan, faktlarni fikrlardan va sof axborot targ'ibot materiallaridan ajrata olmaganligi sababli, bola ommaviy axborot vositalarining ta'siriga ayniqsa moyil. Bu bolalar auditoriyasi uchun mo'ljallangan ixtisoslashtirilgan ommaviy axborot vositalarining jamiyat uchun alohida ahamiyatini anglatadi, ularning asosiy vazifasi shaxsning birlamchi ijtimoiylashuvini amalga oshiradigan ijtimoiy mas'uliyatdir.

F.M.Dostoevskiy bir marta o'ziga shunday savol beradi: "Olamni yovuzliksiz, biroq bolalarsiz qabul qila olish mumkinmi? Va shunday javob beradi: Yaxshisi hammasi o'z holicha qolsin, lekin bolalar bilan bo'lsin. Bolalar – dunyodagi be'maniliklarni va yovuzlikni muvozanatda ushlaydi. Insonda buyuk, oliyjanob qobiliyat bor – bu kelajakda sodir bo'lish-bo'lmasligidan qat'iy nazar kelajak haqida o'ylashdir. Nega? Chunki kelajakda bizning farzandlarimiz yashaydi. Bolalar bu dunyoning abadiy mavzusidir. Ular hamisha insoniyatning asosiy tashvishi, fikr va umid markazida bo'lgan"¹⁰.

Hozirgi zamon bolalarini internet tarmoqlari, hususan Telegram, Instagram, facebook va ayniqsa Yutubdan mutlaqo ajratishni iloji bo'lmasligini hisobga olgan holda, jurnalda ushbu tarmoqlarda bolalar uchun qiziqarli va asosiysi aniq axborotlarga ega kanal va sahifalarni ma'lum qilib borish, ushbu kanal va sahifalar bilan hamkorlik qilish ijobiy ijodiy muhit hosil qilish ehtimoli bor.

¹⁰ Лебедева.А.Э. Приобщение детей к чтению классики как международная социальная и педагогическая проблема. –М.: 1999г.

Zamonaviy bolalar qo'llaridagi gadjet orqali ma'lumot olishga ko'nikkan bo'lsa, aynan ana shu gadjetlar yordamida ularni bosma nashrlarga qaytarish, eng to'g'ri yo'l bo'lishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Toshpo'latova N. Bolalar masalalarini ommaviy axborot vositalarida yoritishda jurnalist mas'uliyati. Ilmiy maqolalar to'plami. –T.: 2014.
2. Jalilova B. O'zbek bolalar publitsistikasi. –T.: Fan, 2006. –B. 5.
3. Atakulova E. Zamonaviy matbuotda bolalar nashrlari: tadrij, tahlil va talqin. Mag. Diss. –T.: O'zDJTU, 2012. 89-b.
4. Do'stmuhammad X. Axborot – mo'jiza, joziba, falsafa. –Toshkent. Yangi asr avlodi, 2013.
5. Do'stmuhammad X. Jurnalistning kasb odobi muammolari: nazariy-metodologik tahlil (Mustaqillik davri o'zbek matbuoti faoliyati misolida. 1991-2008 yillar): Filol. fan. doktori. ... diss. –T.: 2008.